

‘Badkuip’ aan de Maas

Zoektocht naar herinrichtings-
elementen voor grondwinplassen

In de afgelopen eeuw is het rivierengebied van Nederland, en met name de Maas met als hoogtepunt rond Roermond, ingrijpend veranderd. Door de innovatie in bouwtechnieken en de oprukkende grootschalige verstedelijking rees de vraag naar bouwmaterialen zoals zand en grind, welke ruimschoots voorradig waren langs de Nederlandse rivieren. Het graven hiernaar gebeurde in eerste instantie lukraak in de uiterwaarden, maar gaandeweg ging de overheid zich met het delven bemoeien en werd het proces meer gestuurd.

De gevolgen voor oude landschapsstructuren zijn in veel gevallen desastreus; restgronden zijn niet rendabel voor akkerbouw en in veel gevallen zelfs helemaal niet bereikbaar, eeuwenoude weg- en beplantingsstructuren zijn afgekapt en water levert niets op. Toch waren er ook kansen. In de jaren '90 verrijzen op veel plekken havens en strandjes en ook het beleid stuurt aan op herinrichting ten behoeve van recreatieve doeleinden. Maar hoe kan deze herinrichting het beste plaatsvinden?

In hun onderzoek “Ontgrondingen” gaan drie studenten van hogeschool Larenstein op zoek naar het ontstaan van dit landschapselement. Zij hebben onderzocht wat nu de precieze kenmerken zijn en hoe herinrichtingen uit het verleden daarop inspelen. Met deze informatie bieden zij inrichtingsprincipes voor de toekomstige herinrichting van ontgrondingsplassen.

De Maasduinen, een langgerekte strook van rivierduinen langs de Maas, liggen in het noorden van Limburg, grofweg tussen Gennepe en Venray. Het nationale park staat bekend als een glooiend landschap met bossen, heidevelden en stuifzanden. Vanaf de jaren '60 zijn echter grote stukken van dit landschap afgegraven voor zandwinning, waarbij grote plassen (nu het Leukermeer geheten) van in totaal 205 ha zijn achtergebleven. De plassen zijn in het landschap een gebiedvreemd element.

Het Leukermeer staat symbool voor de ingrijpende verandering van het landschap dat ontgravingen met zich meebrachten. De onderzoekers

hebben deze plassen en nog drie andere geanalyseerd en zijn aan de hand hiervan op zoek gegaan naar principes waarmee nieuwe plassen kunnen worden ingericht.

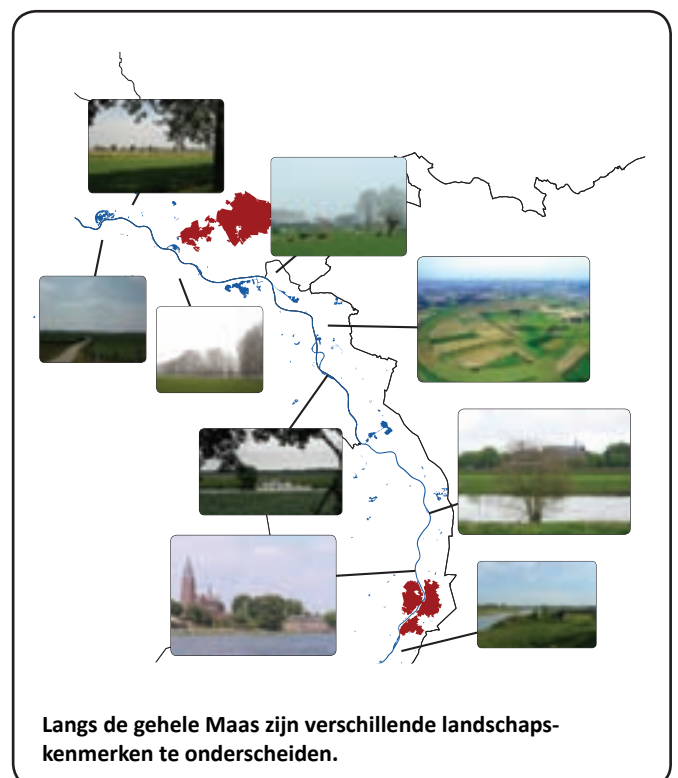
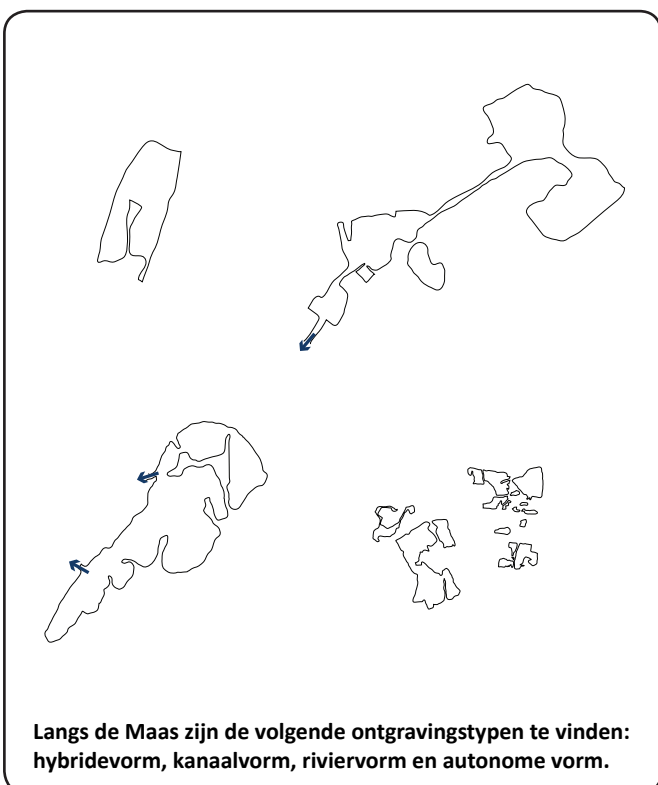
Plassen aan de Maas

Langs de Maas komt een grote diversiteit aan plassen voor. Denk hierbij aan vennen, wielen of afgesloten rivierarmen. Maar ook zijn er meer recente watertypen, de afgravingen van de mens. Deze diepe plassen zijn onaantrekkelijke restanten van jarenlang graafwerk. Voordat aan een ontgraving begonnen wordt kan er al nagedacht worden over hoe de plas na afloop moet worden

ingericht. Ook zijn er veel oude plassen die na een ontgraving nooit goed zijn ingericht. Met duidelijke ontwerpprincipes kunnen deze reeds bestaande plassen getransformeerd worden tot aangename recreatie- en verblijfsplassen.

Kenmerken langs de Maas

voor het maken van de ontwerp-principes hebben de studenten verschillende onderzoeksmethodes gehanteerd. Hierbij maakten zij een kaart- en literatuurstudie. De literatuurstudie leert dat de Maas uit verschillende onderdelen bestaat. Hierbij worden de begrippen beneden- midden- en bovenrivier behandeld.

Hieruit blijkt dat in deze verschillende stroomgebieden de Maas een hele verschillende invloed heeft gehad op het geologisch ontstaan van het gebied. Sedimenterend in de benedenrivier, eroderend in de bovenrivier. Een afwisseling van Glacialen en Interglacialen heeft verschillende afzettingen van de Maas achtergelaten. Hierdoor is op sommige plekken meer grind afgezet en op andere plekken meer zand. Dit heeft met zich meegebracht dat er plassen met verschillende vormen zijn ontstaan, de vormen zijn min of

meer te relateren de verschillende geologische deelgebieden langs de Maas. De verschillende plassen langs de Maas hebben ook hun eigen beplantingskarakteristieken. De karakteristieken per stroomgebied kunnen worden ingezet langs de Maas. Zo zullen op plekken stroomafwaarts bijvoorbeeld boomgaarden aan de plas kunnen komen, maar stroomopwaarts zou het logischer zijn te kiezen voor een beplanting in de vorm van Maasheggen.

Beleid

Een studie naar het beleid geeft een indruk van de omgang door de overheid met grondwinningen. Rond het jaar 1920 zijn er geendirecte richtlijnen naar het beleid, grindplassen kunnen te pas en te onpas gegraven worden. Enkele jaren later komt hier verandering in en worden plekken aangewezen. Pas rond 2000 worden er voorafgaande aan ontgravingen plannen gemaakt voor de herinrichting van plassen. Dit heeft als gevolg dat bij meer recent gegraven plassen een duidelijkere inrichting is gegeven aan de plas.

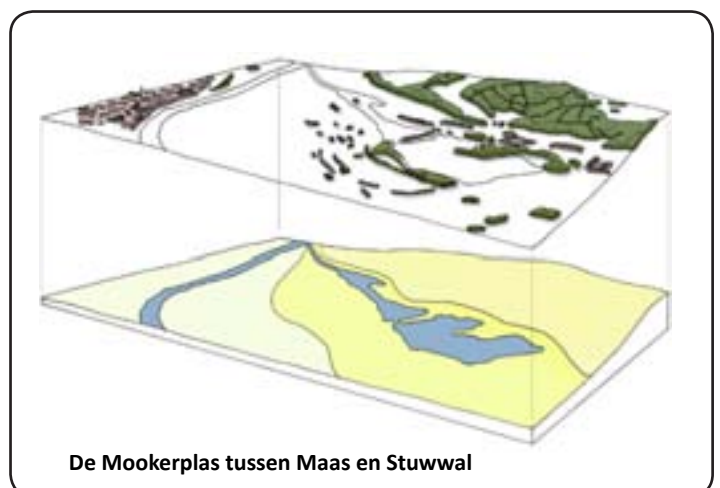

Het Leukermeer, een geslaagde transformatie naar recreatieplas

‘De enige manier om dit te bereiken is nog verder ontgraven’

Relatie met een bos op de stuwwal

De Mookerplas tussen Maas en Stuwwal

Landschap samengesmolten met plas

De studenten zijn tot een reeks inrichtingsprincipes gekomen. Hierbij hebben zij onderscheid gemaakt tussen inrichtingselementen die oorspronkelijke landschapselementen volgen en inrichtingselementen die oorspronkelijke landschapselementen doorbreken. Van oudsher zijn er langs de Maas karakteristieke elementen te vinden zoals lanen, heggen, maar ook bebouwingsstructuren. Als principe kan ervoor worden gekozen om een contrast te vormen tussen oorspronkelijke structuren en de plas, of om de vorm van de plas aan te passen naar de oorspronkelijke landschapsstructuren.

De winplassen liggen in de meeste gevallen verdiept in het landschap met een waterpeil dat gelijk is aan dat van de Maas. Een mogelijkheid om de plas onderdeel te laten worden van het landschap is de eerder genoemde structuren inzetten op de randen van de plassen. Een ander voorstel van de studenten is het openhouden van vensters op strategische plekken

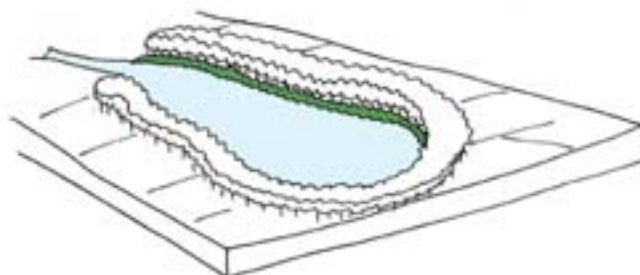
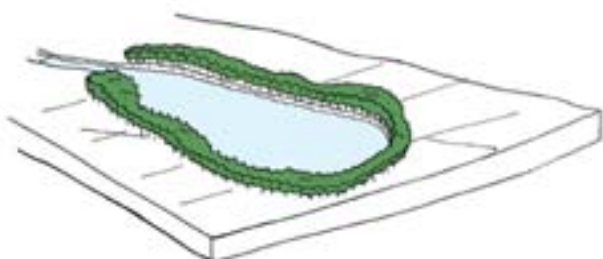
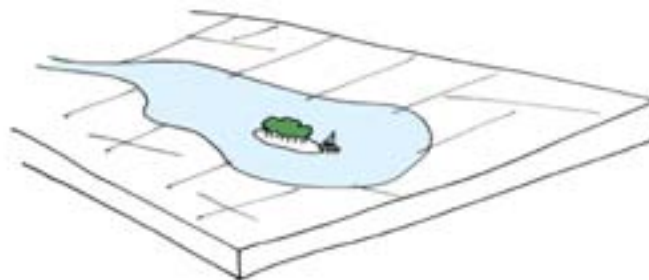
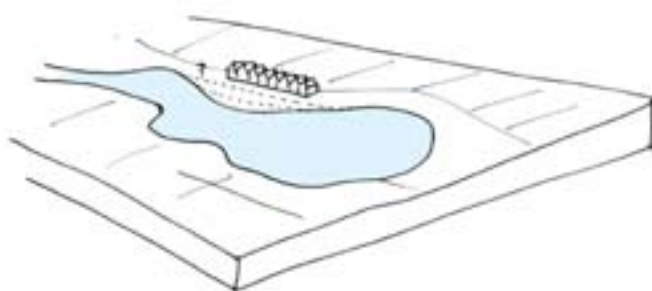
aan de randen van de plas, zodat het landschap als het ware naar binnen komt. Je kunt natuurlijk ook het water naar het landschap vormen door meer te ontgraven. De grond die hieruit vrij komt kan worden verkocht ten behoeve van de financiering van de herinrichting. Bovendien kun je op deze manier de oevers volledig vormgeven naar de functie die het krijgt.

Landschap versus plas

Een geheel andere inrichtingsoplossing van de studenten is in tegenstelling tot het versteken van de interactie tussen het landschap en de plas, juist te kiezen voor een geheel eigen karakter. Een manier om dit te bereiken is het inpakken van de plas met beplanting.. De plas en allerlei recreatieve functies die op en om de plas liggen worden op deze manier uit het zicht gehouden vanuit het omliggende landschap, waardoor de plas en toebehoren een eigen autonoom element worden. Michiel van Zeijl vult daarbij aan dat het rond de jaren '80 en '90 het inpakken van plassen heel gebruikelijk was. De

recreatie vindt op deze manier in een eigen beschutte wereld plaats met een intieme sfeer. De gebiedsvreemdheid van een winplas werd hiermee benadrukt en de plas vormt een eigen entiteit in het landschap.

In hun onderzoek hebben de studenten de oorsprong en het verloop van het jonge landschapselement ontgravingsplassen inzichtelijk gemaakt en licht geworpen op verschillende manieren om deze op een landschappelijk verantwoorde manier in te passen of te herinrichten. De inrichtingsprincipes kunnen worden gebruikt als bouwstenen voor verder ontwikkelingen.

Inrichtingsprincipes: randen verder ontgraven, eilanden toegankelijk en beleefbaar maken, plas inpakken en pioniersvegetatie op de oevers.